

KONSTANTINAS ANDRIJAUSKAS

VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ ANALIZĖS VIRSMAI REGIONŲ IŠKILIMO EPOCHOJE: REGIONINIO LYGMENS GALIOS ASIMETRIJOS TEORINIS MODELIS

Transformations of International Relations Analysis in the Era
of Regions: Theoretical Model of Regional-Level Power Asymmetry

SUMMARY

This article briefly presents a novel concept of regional-level power asymmetry. The concept has been designed to explain a specific phenomenon of contemporary international relations – interaction among powerful states under the circumstances of growing importance ascribed to regions. This innovation follows the so-called analytically eclectic research strategy. The strategy is built upon the main insights of all the principal international relations paradigms (realism, liberalism, and constructivism) with a special emphasis provided for the unifying regional approach. The concept of regional-level power asymmetry not only allows the development of an explicit measurement tool, but it also suggests the guidelines for a broader middle-range theory which could be applied in future empirical research.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje glaustai pristatoma kokybiškai nauja regioninio lygmens galios asimetrijos koncepcija, skirta paaiškinti ypatingą dabarties tarptautinių santykių reiškinį – galingųjų valstybių tarpusavio sąveiką regionų vaidmens iškilimo pasaulyje sąlygomis. Analitinio eklektizmo tyrimo strategijai priskiriama inovacija remiasi visų svarbiausių tarptautinių santykių paradigmų (realizmo, liberalizmo ir konstruktyvizmo) įžvalgomis, itin daug dėmesio skiriant jas vienijančiai regioninei prieigai. Regioninio lygmens galios asimetrijos koncepcija leidžia ne tik suformuluoti konkretų jos matavimo instrumentą, bet ir nubrėžti gaires platesnei vidutinio lygmens teorijai, kurią būtų galima taikyti vėlesniems empiriniams tyrimams.

RAKTAŽODŽIAI: tarptautiniai santykiai, analitinis eklektizmas, galios asimetrija, Mearsheimeris, Prys.

KEY WORDS: international relations, analytic eclecticism, power asymmetry, Mearsheimer, Prys.

IVADAS

Pamatine dabartinio postmodernaus pasaulio charakteristika pagrįstai laikoma globalizacija, apibūdinanti valstybių, visuomenių bei jas sudarančių individų tarpusavio ekonominių, politinių, kultūrinių ir daugybės kitų ryšių intensyvėjimą visos planetos mastu. Tačiau lygiagrečiai šiam procesui arba kaip tik jo dėl jo pastebima ir svarbi priešinga tendencija – beprecedentis valstybių tarpusavio suartėjimas geografiškai apibrėžtu regioniniu pagrindu. Iš tiesų dabartiniame pasaulyje praktiškai nebeliko šalių, kurių, atsižvelgiant į vieną ar kitą kriterijų, nebūtų galima priskirti konkrečiam regionui. Nepaisant didelių regionų apibrėžimų skirtumų, akademinėje literatūroje iš esmės sutariama dėl to, kad regionas yra dvi ar daugiau artimų valstybių apimanti globalios tarptautinių santykių struktūros subsystema, kuriai būdinga reguliari tarpusavio sąveika bei vidaus ir išorės veikėjų suteikiamas jo ribų pripažinimas, pagrįstas geografiiniu, kultūriniu ar politiniu požiūriais¹.

Šio straipsnio dėmesio centru tapusios tarptautinių santykių teorijos požiūriu, regionas yra tarpinis analizės lygmuo tarp suverenios nacionalinės valstybės ir globalios sistemos, todėl jo tyrimai neišvengiamai peržengia tradicinių disciplinų paradigmų nubrėžtas ribas. Kadangi realizmo, liberalizmo ir konstruktyvizmo apibūdinimas savaime yra plačios diskusijos reikalaujantis uždavinys, straipsnyje apsiribojama tik glaustu priminimu, jog pirmoji paradigma daugiausia dėmesio skiria racionaliai veikiančių valstybių galiai ir jos pasiskirstymui tarpusavyje (poliškumui); antroji pabrėžia tarptautinės politikos veikėjų vidaus ypatumą,

tarpusavio ekonominės priklausomybės bei viršvalstybinio bendradarbiavimo svarbą; o paskutinioji nagrinėja tarptautinių santykių praktikoje išryškėjusius tapatybinės prigimties kintamuosius: normas, idėjas ir praktikas.

Straipsnyje pristatomo argumento išeities taškas glūdi įžvalgoje, kad regioninis analizės lygmuo vis dar yra nepagrįstai nuvertinamas tiriant dabartinio globalaus pasaulio ir jame ryškėjančių naujų (tarp)regioninių įtampos židinių būseną. Ši prielaida skatina pirmiausia dėmesį sutelkti į esminių regioninės priegios metodologinių priegijų ir tyrinėjimo strategijų aptarimą. Atsižvelgiant į vėliau argumentuotai atrinktų jos atstovų įžvalgas, straipsnio išvadosse pasiūlomas novatoriškas regioninio lygmens galios asimetrijos teorinis modelis, skirtas išryškinti atskiruose regionuose vyraujančių valstybių tarpusavio santykių problematiką, kurios nesugeba išsiaiškinti disciplinoje labiausiai paplitę išimtinai dvišaliai jų sąveikos tyrimai. Ši inovacija yra paremta pragmatiška analitinio eklektizmo tyrimo strategija, reiškiančia bandymą atrasti ir selektyviai integruoti analitinius elementus – sąvokas, logikas, mechanizmus ir interpretacijas – iš teorijų ir naratyvų, išsiplėtojusių skirtingose paradigmose, bet nagrinėjusių susijusias svarbias empirinės tikrovės problemas². Galiausiai, straipsnyje parodoma, kad gana specifinius praktinės tarptautinės politikos atvejus nagrinėjantis regioninio lygmens galios asimetrijos teorinis modelis gali pretenduoti į universalių taikymo ambicijų atsisakančios vidutinio lygmens teorijos statusą.

REGIONINĖ PRIEIGA TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ TEORIJOSE

Vadinamoji regioninė prieiga yra pa-lyginti jauna, bet vis didesnį svorį įgau-nanti tarptautinių santykių tyrimų kryp-tis. Jos atstovai nedviprasmiškai pabrėžia, kad mes jau gyvename regionų pasaulyje ir jų vaidmuo ateityje tik didės³, kad stebime atsirandančią naują regioninę globalios politikos architektūrą⁴, „dau-giaregioninę tarptautinių santykių sistemą“⁵ ar pasaulinę stiprių regionų pagrindu sudarytą santvarką⁶. Chrono-loginės plėtros požiūriu pirmieji regioniniam analizės lygmeniui svarbiausią dė-mesį skyrę darbai pasirodė tik XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje. Jie pa-prastai rėmėsi regioninei integracijai skir-ta literatūra, tačiau jų sukurti biheviora-lizmo principais paremti modeliai buvo pernelyg sudėtingi ir negalėjo atlaikyti tradiciškai dominavusių liberalizmo ir ypač realizmo paradigmu, atrodytų, ge-riau aiškinusių Šaltojo karo procesus, konkurencijos⁷. Sekant pasaulio politikos praktika, dėmesys regionams tarptauti-nių santykių teorijose pradėjo nuosekliai augti būtent jam pasibaigus. Šiuo laiko-tarpiu į regioninę prieigą jau nėra žvel-giama kaip į alternatyvą tradicinėms disciplinos paradigmoms. Priešingai, akademiniam diskurse pasigirsta vis daugiau logiškai pagrįstų reikalavimų derinti realizmo, liberalizmo ir konstruktyvizmo įžvalgas tiriant regionus ir jų sąveiką su kitais analizės lygmenimis⁸.

Iš tiesų būtų sunku paneigti, kad re-alistų pabrėžiamas galios pasiskirstymo vaidmuo yra svarbus ne tik globaliu, bet ir regioniniu mastu. Liberalizmo šalinin-kai taip pat turėtų ką pridurti kalbant

apie valstybių politinių ir ekonominių vidaus veiksnių įtaką jas supančiam re-gionui ar jo integracines perspektyvas. Galiausiai, jauniausios konstruktyvizmo paradigmos atstovai pagrįstai teigia, kad ne mažiau dėmesio turėtų būti skiriama idėjoms apie tam tikrų valstybių lyde-rystę, siektiną santvarką regione ar ap-skritai jo ribas⁹. Apibendrinant, regioninę prieigą derėtų suvokti ne kaip alterna-tyvą trimis didžiosioms tarptautinių san-tykių paradigmoms, o veikiau kaip pa-pildomą kiekvienos iš jų perspektyvą. Todėl nėra keista, jog šiai prieigai būdin-ga teorinė eklektika lėmė tai, kad jai ga-lima priskirti daug įvairių po Šaltojo karo atliktų tyrimų. Svarbiausi iš jų na-grinėja saugumo ir ekonominių veiksnių poveikį regionų kūrimosi tendencijai ir procesui (regionalizacijai)¹⁰, tiria konkre-čius regioninių tarptautinių organizacijų ir daugiašalio bendradarbiavimo mecha-nizmų atvejus¹¹ ar naudoja specifines teorijas paaiškinti naujai regioninei glo-balios politikos santvarkai¹².

Atsižvelgiant į šio straipsnio tikslus, ypatingas dėmesys toliau skiriamas re-gioninio saugumo klausimus nagrinėjan-tiems darbams. Dauguma reikšmingiau-sių šios krypties tyrimų yra daugiau nei prieš dešimtmetį atliktos vos kelių atve-jų studijos¹³. Laimė, naujajame tūkstant-metyje pasirodė dvi greitai išgarsėjusios knygos, skirtingais požiūriais siūlančios universalias globalaus saugumo teorijas, daug dėmesio skiriančias būtent regio-niniam analizės lygmeniui. Pirmojoje iš jų, 2001 m. išleistoje *Didžiųjų galių poli-tikos tragedijoje* (*The Tragedy of Great Power*

Politics), žymus Čikagos universiteto tarptautinių santykių teoretikas Johnas J. Mearsheimeris, derindamas regioninę prieigą su realistine disciplinos paradigma, siūlo naują teoriją, kurią vadina „puolamuoju realizmu“ (*offensive realism*)¹⁴. Kaip ir kitiems realistams, jam galia yra svarbiausia tarptautinės politikos veikėjų charakteristika, o saugumas – pamatinis jų siekis. Vis dėlto, prieštaraudamas klasikinei paradigmos sampratai, teigiančiai, kad valstybių nuolatinis varžymasis dėl galios yra nulemtas pačios jų prigimties, mokslininkas savo teoriją priskiria vadinamajai neorealizmo (struktūrinio realizmo) mokyklai. Tačiau priešingai negu pastarosios pradininkas Kennethas Waltzas¹⁵, Mearsheimeris teigia, kad valstybės niekada nėra patenkintos jų turima galia, o kaip tik siekia ją maksimaliai padidinti aplinkinių atžvilgiu vardan svarbiausio savo tikslo – globalios hegemonijos įtvirtinimo¹⁶.

Valstybės, turinčios objektyvias gali-mybes pretenduoti į globalią hegemoniją, yra didžiosios galios (*great powers*). Kaip ir mažesniems tarptautinės sistemos veikėjams, joms būdingas gilus nepasitikėjimas aplinkiniais, kylantis iš subjektyvios (pagrįstos blogiausiu įmanomu scenarijumi) nuomonės apie kaimynų ketinimus (*intentions*) ir pajėgumus (*capabilities*) bei objektyvaus anarchiškos tarptautinių santykių prigimties¹⁷ fakto. Kitaip tariant, tarpusavio baime (sub)sistemoje labiausiai kelia jai būdingas galios pasiskirstymas. Kuo jis lygesnis, tuo mažiau konfliktiška yra strateginė aplinka. Ir atvirkščiai, tarpusavio galios asimetrijos ryškėjimas neišvengiamai gadina santykius tarp šalių ir veda

saugumo dilemos¹⁸ atsiradimo ir gilėjimo link. Ši universali taisyklė galioja net ir oficialiais karinio-politinio aljanso ryšiais susisaisčiusiems partneriams, kuriems tokie susitarimai viso labo tėra laikinos „vedybos iš išskaičiavimo“ (*marriage of convenience*)¹⁹. Iš tiesų būtent žymus dviejų valstybių tarpusavio galios neatitikimas neišvengiamai nulemia rizikos suvokimo, santykiams teikiamo dėmesio bei konkretaus kiekvienos iš jų elgesio skirtumus, kurie gali virsti pavojingu sisteminių nesusipratimų ciklu, vedančiu atviros konfrontacijos link²⁰.

Dėl išvardintų priežasčių visos be išimties valstybės, nepaisant jų retorikos, pripažįsta, kad geriausias būdas išlikti yra įgyti kuo daugiau galios palyginti su potencialiais varžovais. Vis dėlto natūralia tokių ambicijų viršūne esanti globali hegemonija, anot Mearsheimerio, yra vargiai įmanoma, kadangi net ir pačioms stipriausioms didžiosioms galioms būtų pernelyg sudėtinga primesti ir išlaikyti savo valios diktatą visame pasaulyje, ypač toli esančių, vandenynų atskirtų varžovų atžvilgiu. Teoretiko siūlomas jų elgesio modelis kaip tik ir glūdi regioninėje prieigoje. Pasak jo, tokiomis sąlygomis didžiosios galios stengiasi įtvirtinti hegemoniją bent tiesioginėje savo kaimynystėje, tuo pat metu trukdydamos varžovams padaryti tą patį juos supančiuose regionuose. Pastarasis uždavinys įgyvendinamas skatinant dominančios sistemos susiskaldymą tarp kelių vidaus veikėjų. Jeigu šioje kovoje kažkam laimint vis dėlto atsiranda potencialus regioninis hegemonas, kito regiono didžioji galia bus priversta pati atsakyti į naująjį saugumo iššūkį prisi-

imdama „išorės balansuotojo“ (*offshore balancer*) vaidmenį. Vadinas, geriausia, ko didžiajai galiai vertėtų tikėtis, yra tapti hegemonu savo regione ir galbūt užsitikrinti šalia esančio ir sausuma pasiekiamo regiono kontrolę. Tik tokias sąlygas atitinkanti valstybė bus nuoširdi *status quo* veikėja²¹.

Antroji atidesnio dėmesio verta regioninį saugumą nagrinėjusi knyga yra dviejų tarptautinių santykių specialistų iš Europos – Barry'io Buzano ir Ole'ės Wæverio – 2003 m. išleistas bendras veikalas *Regionai ir galios: tarptautinio saugumo struktūra* (*Regions and Powers: The Structure of International Security*). Jame pristatyta specifinė teorija remiasi pamatine regioninės prieigos prielaida, teigiančia, kad pasibaigus Šaltojo karo metu visus planetos regionus persmelkusiai dviejų supervalstybių tarpusavio konkurencijai, kitos šalys turi daugiau manevravimo galimybių savo kaimynystėje. Kadangi didžiausios grėsmės atskirai valstybei paprastai kyla iš šalia esančių šaltinių, tarpusavio priklausomybė saugumo srityje skatina įsitvirtinti regioniniu principu sudarytiems telkiniams – saugumo kompleksams. Pasak teoretikų, vadinamoji regioninio saugumo kompleksas (*regional security complex*) kategorija yra pagrindinė šiandieninio tarptautinio saugumo sudedamoji dalis. Ją galima apibrėžti kaip valstybių aibę, kurios vidinė tarpusavio saugumo sąveika yra tokia glaudi, kad svarbiausios šios srities problemos negali būti nagrinėjamos ar sprendžiamos atskirai viena nuo kitos. Neatsitiktinai grėsmės ir krizės labiausiai reiškiasi būtent regioniniame lygmenyje, kur vyksta nuolatinė nacionalinio ir globalaus saugumo sąveika²².

Buzano ir Wæverio teorijos eklektinė prigimtis atsiskleidžia nagrinėjant jų siūlomą regioninių saugumo kompleksų tyrimo būdą. Priimdami realistinei tarptautinių santykių paradigmai priskiriamą anarchiškos sistemos prielaidą, teoretikai teigia, kad galios pasiskirstymo problema būdinga ir ją sudarantiems kompleksams. Kitaip tariant, būtina išanalizuoti kiekviename regione susiklosčiusią galios pusiausvyros konfigūraciją, leidžiančią įvertinti jos poliškumą kontinuume nuo vienpolės iki daugiapolės. Tačiau priešingai nei Mearsheimeris, Buzanas ir Wæveris neapsiriboja šiuo kriterijumi. Pasak jų, ne mažiau svarbūs yra konstruktyvistinės prigimties draugiškumo ir priešiško modeliai (*patterns of amity and enmity*), susidarę tarp komplekso vidaus veikėjų. Konkretūs pastarųjų veiksmai bei savo ir vienas kito įvaizdžiai gali drastiškai keisti objektyvios galios pasiskirstymo poveikį bendrajam regiono saugumui. Apibendrinant, kiekvieno regioninio saugumo komplekso analizė turėtų nagrinėti keturis esminius kintamuosius: 1) jo apimtį (sienas); 2) integraciją (anarchijos lygį); 3) galios pasiskirstymą (poliškumą); 4) galiausiai draugiškumo ir priešiško modelius (tapatybę ir jos nulemtus veiksmus)²³.

Palyginti su Mearsheimeriu, Buzanas ir Wæveris daugiau dėmesio skiria analizės lygmenų ir sąvokų problemoms. Pasak jų, visas valstybes galima suskirstyti į kelias kategorijas būtent pagal jų sąveiką su skirtingais tarptautinių santykių analizės lygmenimis. Globalioje sistemoje svarbiausi veikėjai, žinoma, yra supergalios, kurių požymiai iš esmės nesiskiria nuo dar Šaltojo karo metu taikytų kriterijų: vyraujančios padėties tarptauti-

nėje politikoje, leidžiančios jai ginti savo interesus ir primesti savo valią pasauliniu mastu. Ne tokios ryškios yra didžiosios galios, kurių pajėgumai taip pat leidžia joms daryti įtaką sistemos lygmeniu, tačiau apimant tik dalį planetos (paprastai kelis kaimyninius regionus), o ne ją visą. Tuo tarpu žemesniame lygmenyje svarbiausios yra regioninės galios, kurių įtaka gali būti didelė ir reikšminga tik savo subsistemose, o ne globaliu požiūriu. Kadangi analizės lygmenys persikloja, visos supergalios ir didžiosios galios yra regioninės galios, tačiau regioninės galios visiškai nebūtinai yra didžiosios ar juo labiau supergalios. Akivaizdu, kad pagrindiniu sisteminių ir regioninių lygmenis jungiančiu veikėju tokia modelyje

tampa super/didžioji galia, o esminiu principu – jai būdingi specifiniai įtakos skvarbos (*penetration*) į kitus regionus pajėgumai²⁴. Apibendrinant galima sakyti, kad abeiose knygos pateiktose išvalgos leidžia pagrįsti šiame straipsnyje ginamą tezę, jog dviejų didžiųjų galių tarpusavio santykių problemos gali būti sprendžiamos ne tik jų sugebėjimu įtvirtinti savo vyravimą aplinkiniame regione (savo įtakos sferoje), bet kartu ir jų įtakos didinimu *kitą* (dažniausiai kaimyninę) didžiąją galią supančiame regione. Būtent šie du dėmenys sudaro regioninio lygmenio galios asimetrijos teorinį modelį. Pirmiausia būtina plačiau išnagrinėti sudėtingesnę iš jų, glūdinčią jau minėtoje „hegemonijos“ koncepcijoje.

„HEGEMONIJOS“ KONCEPCIJA TARPTAUTINIUIOSE SANTYKIUIOSE

Nors „hegemonijos“ sąvoka tarptautinių santykių teorijoje paliko gilų pėdsaką, iki šiol nėra sutariama dėl konkrečios jos turinio. Turbūt geriausias akademiniame diskurse pastaraisiais metais pasirodęs bandymas apibrėžti šį reiškinį siejamas su žymaus regioninę tarptautinių santykių prieigą nagrinėjančio Vokietijos smegenų centro²⁵ atstovės Miriam Prys tyrimais. Savo straipsnyje „Hegemonija, dominavimas, abejingumas“²⁶ mokslininkė pretenduoja sukurti universalią hegemonijos koncepciją, kurią būtų galima taikyti skirtingoms epochoms ir erdvėms, tinkamai atsižvelgiant į jų istorinius, kultūrinius ir kitokius ypatumus. Bendriausia prasme hegemonija suprantama kaip politinė būklė, kai vieno veikėjo mąstymo ir elgesio būdas tampa vyraujantis *be* reguliaraus rėmi-

mosi prievarta. Tačiau glaustai apžvelgusi empirinę tarptautinių santykių tikrovę, Prys pažymi, kad didžiosios galios, t. y. materialiosios (karinės, ekonominės ir pan.) galios požiūriu subsistemoje vyraujančios valstybės, visiškai nebūtinai elgiasi pagal šiame apibrėžime glūdinčią modelį. Pasak jos, galima išskirti tris naudojimosi galia kaip ištekliumi (*powerhood*) sąlygotus idealiuosius tipus: abejingumą, dominavimą ir tarp jų esančią hegemoniją²⁷.

Prys prieštarauja Mearsheimerio apibrėžimui teigdama, kad hegemonija nėra tapati dominavimui, pagrįstam vienašališka veiksmų logika. Kita vertus, tokia padėtis privalo būti atskirta nuo abejingumo regionui, kurio sąlygomis nepakankamus galios išteklius ar nepakankamą regioninį tapatumą turinti valstybė

daugiausia rūpinsis vidinio ar globalaus lygmenų politika. Šie trys idealūs tipai iš esmės atspindi didžiųjų galių prisiimamų vaidmenų regionų atžvilgiu visą įvairovę. Tarpinę padėtį tarp dominavimo ir abejingumo užimantis hegemonas savanoriškai prisiima didžiąją dalį regionui tenkančių problemų sprendimo naštos ir idealiu atveju susilaiko nuo tiesioginio kišimosi į kitų jo padėtį pripažįstančių veikėjų reikalus.

Detalesnis regioninės hegemonijos apibrėžimas remiasi keturiais Prys nurodytais analitiniais matmenimis. Pirmasis iš jų yra didžiosios galios saviidentifikacija (*self-perception*). Šis kognityvinis hegemonijos kriterijus nusako jos tapatybę ir prisiimtą vaidmenį regioninės bei tarptautinės sistemų atžvilgiu. Iš hegemono tikimasi „regioniniam lyderiui“ būdingo išskirtinumo (*exceptionalism*) diskurso, apimančio „ypatingos atsakomybės“, „Dievo suteiktų teisių ir įsipareigojimų“ ir pan. retoriką, kuria aiškiai nubrėžiama riba tarp vedlio ir pasekėjų (sub)sistemoje. Tyrėjus turėtų dominti tokio mesianistinės prigimties diskurso apraiškos didžiosios galios politikų pareiškimuose bei, žinoma, svarbiausiuose oficialiuose jos užsienio politiką ir didžiąją strategiją pagrindžiančiuose dokumentuose²⁸.

Antrasis analitinis matmuo nagrinėja antrinių regiono veikėjų atsaką į didžiosios galios veiksmus. Priešingai nei leidžia suprasti Mearsheimeris, hegemonija nėra vienos krypties ryšys, todėl iš tokį vaidmenį prisiėmusios valstybės kaimynų tikimasi tam tikro padėties pripažinimo. Tačiau Prys tokio atsako nesieja su tradiciškai teorijoje naudojamomis legitimumo ir pasitikėjimo konotacijomis. Priešingai, potencialūs hegemo-

nai paprastai susiduria su silpnesnių kaimynų įtarimais ar net priešišku, kylančiais iš istorinės patirties, baimės ar paprasčiausio pavydo pranašnei valstybei. Kitaip tariant, šiuo atveju pripažinimas remiasi naudomis, būtinybės ir ypač savo silpnumo suvokimo kriterijais. Užtuot tiesiogiai pasipriešinusios, antrinės valstybės stengsis socializuoti didžiąją galia²⁹. Tuo tarpu racionalus hegemonas, siekdamas sumažinti kaimynų įtarimus, pats (sub)sistemoje elgsis gana santūriai bei, tikėtina, simboliškai prisiims įsipareigojimus, kurie nebūtinai tobulai atitiks jo nacionalinius interesus³⁰. Akivaizdus antrinės valstybės susitaikymo su susiklosčiusia padėtimi pavyzdys yra tuomet, kai santykiai su regioniniu hegemonu pripažįstami svarbesniais nei su išorės balansuotoju³¹.

Vienašališkas regiono aprūpinimas viešosiomis gėrybėmis yra trečiasis Prys išskirtas hegemoninio elgesio matmuo. Šiuo atveju didžioji galia siekia sukurti geranorišką savo įvaizdį ir palikti pėdsaką regione, sąmoningai gindama jo stabilumą ir skatindama ekonominę plėtrą. Iš hegemono tikimasi bendros regioninės tapatybės apibrėžimo ir politikos vizijos, konkrečių saugumo bei ekonominės integracijos projektų, ypač įsipareigojimų sukurti bendrąją transporto infrastruktūrą ir spręsti šalių tarpusavio ginčus³².

Galiausiai paskutinytis matmuo laikomas svarbiausiu, kadangi nagrinėja konkrečius hegemono santykius su antriniais (sub)sistemos veikėjais. Tikroji jo galia kaip tik ir atsiskleidžia sėkmingai primetant savo norus ir vertybes aplinkiniams nenaudojant reguliarios prievartos. Priešingai, pritarimo siekiama pinigėmis paskatomis ar kiek subtilesniais

būdais, tokiais kaip socializacija ar įtiki-
nėjimas. Šios hegemono funkcijos fun-
damentaliai skiriasi nuo regiono aprūpi-
nimo viešosiomis gėrybėmis matmens,
kadangi pastaruoju atveju laimi visi vei-
kėjai nepriklausomai nuo jų nuomonės
ar veiksmų. Priešingai, didžiosios galios
politika konkrečių valstybių ar problemų
atžvilgiu parodo visą jos turimų įtakos
svertų (meduolio ir lazdos) arsenalą ir
todėl leidžia įvertinti tikruosius hegemon-
nijos mastus. Metodologiniu požiūriu šis
matmuo nagrinėjamas empirinėmis atve-
jo studijomis, padalintomis į du esminius
etapus. Pirmiausia kuo tiksliau nustato-
mi regioninio hegemono politikos tikslai
ir interesai rūpimu atveju. Antrajame
etape metodologiniu užsienio politikos
analizės pagrindu vertinamas konkretus
tų tikslų įgyvendinimas tam tikru laiko-
tarpiu³³. Hegemonijos patvirtinimas šiuo

atveju remiasi jų ir politikos rezultatų
atitikimo lygiu.

Taigi keturi Prys matmenys tobulu
atveju turėtų būti pavieniui būtini ir
kartu pakankami pagrįsti teiginiui, kad
didžioji galia yra regioninė hegemonė.
Tačiau kadangi šis statusas yra idealusis
tipas, pati mokslininkė pripažįsta, kad
vieno iš jų nuokrypis nereikštų, jog tie-
siogiai ir visiškai atmetama hipotezė³⁴.
Be to, akcentuodama atvirą regionų pri-
gimtį, palyginti su suvereniomis nacio-
nalinėmis valstybėmis³⁵, Prys taip pat
patvirtina įtakos skvarbos tarp jų vaid-
menį. Atsižvelgiant į jos ir kitų šiame
straipsnyje nagrinėtų teoretikų išvalgas
toliau siūlomas naujasis teorinis mode-
lis, skirtas įvertinti dviejų didžiųjų galių
tarpusavio sąveiką būtent vis svarbes-
niu tampančiame regioniniame analizės
lygmenyje.

IŠVADOS: REGIONINIO LYGMENS GALIOS ASIMETRIJA

Šiame straipsnyje kompleksiskai ap-
tarta regioninė tarptautinių santykių
prieiga teoriniu požiūriu pranoksta tra-
dicinių disciplinos paradigms (realizmo,
liberalizmo ir konstruktyvizmo) nubrėž-
tas ribas, o empirinės tikrovės atžvilgiu
pretenduoja pateikti kokybiškai naują ir
tikslėnę po Šaltojo karo susidariusios
kokybiškai naujos globalios saugumo
struktūros interpretaciją. Specifiniam
atskiruose regionuose vyraujančių di-
džiųjų galių tarpusavio sąveikos atvejui
nagrinėti pasitelkiama pastaraisiais me-
tais disciplinoje vis akivaizdžiau įrodan-
ti savo instrumentinį efektyvumą anali-
tinio eklekticizmo strategija.

Vadinasi, vadovaujantis atskirų tarp-
tautinių santykių teorinių paradigms

išvalgomis, suformuluotą regioninio lyg-
mens galios asimetrijos koncepciją galima
apibrėžti kaip dviejų potencialių ar esa-
mų regioninių hegemonų galios žymų ir
didėjančią skirtumą tarptautinių santykių
subsistemų lygmenyje. Empiriniu požiū-
riu tokią padėtį nusako du pamatiniai
galios neatitikimo dėmenys: (1) abiejų
veikėjų regioninės hegemonijos įtvirtini-
mo lygis (kiek?) ir trajektorija (didėja ar
mažėja?) bei (2) skvarba į vienas kito tra-
dicinėmis įtakos sferomis įvardijamus
regionus (kieno gilesnė?).

Pirmajam dėmeniui įvertinti straips-
nyje siūlomas sudėtinis hegemonijos
matavimo instrumentas (1 lentelė), deri-
nantis Mearsheimerio ir Prys išvalgas
šiuo klausimu. Struktūrinius kintamuo-

sius akcentavęs amerikietis nenurodė kokio nors slenkščio, kurį peržengus vieną ar kitą valstybę galima vadinti hegemonė. Šiame straipsnyje siūloma tokią padėtį pripažinti dominančiai šaliai tenkinant santykinės daugumos regione kriterijų, t. y. tokiu atveju, kai jos galios proporcija pagal visus pripažintus materialiuosius (teritorinius, demografinius, ekonominius ir karinius) rodiklius yra didžiausia. Žinoma, absoliučios daugu-

mos (50 proc. + 1) slenkstis laikomas idealia hegemonijos požymių atitikimo sąlyga. Atsižvelgiant į pagrindai Mearsheimeriui išsakytą kritiką, net ir (sub) sistemoje struktūriniu požiūriu vyraujanti valstybė turėtų būti traktuojama kaip viso labo *potenciali* hegemonė. Faktinei hegemonijai pripažinti būtina, kad ji kartu tenkintų daugumą (bent tris iš keturių) anksčiau apžvelgtų Prys nurodomų valstybių elgesio matmenų.

1 lentelė. *Sudėtinis hegemonijos matavimo instrumentas*

Hegemonijos matmenys	Autorius	Hegemonijos požymiai
1. Materialiosios galios pasiskirstymas (sub)sistemoje	Mearsheimeris	Potencialaus hegemono galios proporcija didžiausia ³⁶ ir didėjanti
2. Didžiosios galios saviidentifikacija	Prys	Mesianistinis išskirtinumo diskursas
3. Antrinių (sub)sistemos veikėjų atsakas	Prys	Faktinis hegemoniškos padėties pripažinimas
4. Didžiosios galios viešųjų gėrybių teikimas (sub)sistamai	Prys	Bendrosios ekonominės ir saugumo iniciatyvos bei jų įgyvendinimas
5. Didžiosios galios vertybių ir interesų primetimas antriniam veikėjams	Prys	Pamatinės problemos (ne)sprendžiamos atsižvelgiant į didžiosios galios interesus

Tačiau paprasčiausio dviejų subsistemų hegemonų tarpusavio pajėgumų lyginimo akivaizdžiai nepakanka norint deramai atskleisti regioninio analizės lygmens poveikio jų tarpusavio santykiams įvairovę. Iš tiesų visi pasitelkti šios prieigos atstovai vienaip ar kitaip pabrėžia išorės veikėjų įtakos regione svarbą. Buzanas ir Wæveris tokį elgesį laiko esminiu didžiųjų ar supergalių užsienio politikos principu. Prys teigia, kad jo įsivyravimas nulemtas ne tik stipresniųjų tarptautinės sistemos veikėjų interesų bei galimybių, bet ir pamatinės pačių regionų savybės – didelio atvirumo išo-

rės atžvilgiu, palyginti, tarkim, su suvereniomis valstybėmis. Galiausiai net ir regioninės prieigos paribiuose esantis Mearsheimeris iš esmės detalizuoja Buzano ir Wæverio principą, tokį didžiųjų galių elgesį siedamas su bandymais sutrukdyti varžovams įgyvendinti hegemoniją jų kaimynystėje.

Visos šios pastabos leidžia straipsnyje suformuluoti antrąjį regioninio lygmens galios asimetrijos veiksnį aptariant instrumentą, padedantį matuoti išorės veikėjų skvarbą į regioną. Jį sudaro du pamatiniai matmenys, kuriuos sąlygiškai galima pavadinti „įtakos priemonėmis“

ir „saugumo problemomis“. Pirmuoju atveju nagrinėjama pripažintų „kietosios“ (karinės ir ekonominės) bei „švelniosios“ (patrauklumo ir viešosios diplomatijos) galios elementų sklaida racionaliai primetamos įtakos pavidalu. Kitaip tariant, tiriama, kokiomis priemonėmis dominantis išorės veikėjas bando įsitvirtinti konkrečiame regione. Ypatingas dėmesys šiuo atveju tektų instituciniam jo vaidmens įteisinimui per išitraukimą į skirtingus vietos daugiašalio bendradarbiavimo mechanizmus.

Ne mažiau svarbus yra antrasis matmuo, leidžiantis ne tik geriau išvelgti tikruosius išorės veikėjo įtakos regione mastus, bet ir nustatyti santykių su vietos hegemonu ypatumus. Vadovaujantis plačiai pripažinta prielaida, kad svarbiausias (sub)sistemos ypatybes atspindi pamatiniai jai būdingi saugumo klausimai³⁷, metami iššūkiai ir konfliktai³⁸ ar karštieji taškai³⁹, straipsnyje siūloma lyginti konkrečią jų užsienio politiką sprendžiant didžiausias kiekvieno regiono saugumo problemas. Galios asimetrijos naudai šiuo atveju bylotų tarpusavio konkurencijos apraiškos, vienam iš dviejų veikėjų demonstruojant kur kas didesnę veiksmų savarankiškumą ir užtikrintumą kaimyno „kieme“.

Taigi regioninio lygmens galios asimetrijos teorinis modelis gali būti taikomas tiriant gana specifinius dviejų po-

tencialių ar esamų regioninių hegemonų tarpusavio sąveikos atvejus. Akademiniam diskurse plačiai pripažįstama, kad kandidatais į tokią poziciją gali būti pagrįstai laikomos JAV (Šiaurės Amerika), Brazilija (Pietų Amerika), Pietų Afrikos Respublika (Pietų Afrika), Nigerija (Vakarų Afrika), Rusija (posovietinė erdvė), Indija (Pietų Azija), Kinija (Šiaurės Rytų Azija) ir dar keletas labiau diskutuotinių valstybių (Vokietija, Japonija, Indonezija, Australija, Egiptas, Iranas ir t. t.). Modelis turėtų būti kur kas svaresnis šalia vienas kito esančių regionų ir/ar juose vyraujančių hegemonų atveju, kadangi tokiomis sąlygomis galima pagrįstai tikėtis intensyvesnės abipusės įtakos skvarbos. Neatsitiktinai daugiausia potencialių tyrimo porų galima surasti didžiuliam Eurazijos plote. Iš pirmo žvilgsnio modelis atrodytų itin tinkamas nagrinėti ryškiausių jos didžiųjų galių – Kinijos ir Indijos bei Kinijos ir Rusijos – (tarp)regioninės politikos poveikį tarpusavio santykiams. Pabrėžtina, kad turint omenyje akivaizdžiai ribotas taikymo galimybes, jis gali pretenduoti daugiausia į vidutinio lygmens teorijos statusą. Kita vertus, pripažinus, kad dabartinė „regionų epocha“, atrodytų, greitai nesibaigs, straipsnyje siūlomas teorinis modelis gali būti ypač naudingas nagrinėjant naujus, globaliu lygmeniu dar sunkiai išvelgiamus galių politikos poslinkius ateityje.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Miriam Prys, *Hegemony, Domination, Detachment: Differences in Regional Powerhood*, *International Studies Review*, 12, 2010, p. 479–504, 485.
- ² Rudra Sil, Peter J. Katzenstein, *Beyond Paradigms: Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, p. 2.

- ³ Peter J. Katzenstein, *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Ithaca: Cornell University Press, 2005.

- ⁴ Amitav Acharya, *The Emerging Regional Architecture of World Politics*, *World Politics*, 59 (4), 2007, p. 629–652.

- ⁵ Andrew Hurrell, One World? Many Worlds? The Place of Regions in the Study of International Relations, *International Affairs*, 83 (1), 2007, p. 127–146.
- ⁶ Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2003, p. 20.
- ⁷ Ten pat, p. 77.
- ⁸ Pavyzdžiui, David C. Kang, Hierarchy, Balancing, and Empirical Puzzles in Asian International Relations, *International Security*, 28 (3), 2003/04, p. 165–180; Georg Sørensen, The Case for Combining Material Forces and Ideas in the Study of IR, *European Journal of International Relations*, 14 (1), 2008, 5–32; Cornelia Breyer, Hegemony, Equilibrium and Counterpower: A Synthetic Approach, *International Relations*, 23 (3), 2009, p. 411–427; Derrick Frazier ir Robert Stewart-Ingersoll, Regional Powers and Security: A Framework for Understanding Order within Regional Security Complexes, *European Journal of International Relations*, 16 (4), 2010, 731–753; Detlef Nolte, How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics, *Review of International Studies*, 36, 2010, p. 881–901.
- ⁹ Nolte, p. 883–884.
- ¹⁰ Louise Fawcett ir Andrew Hurrell (sud.), *Regionalism and World Politics: Regional Organization and International Order*. Oxford & New York: Oxford University Press, 1996; Michael Schulz, Fredrik Soderbaum, Joakim Ojendal (sud.), *Regionalization in a Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes*. London & New York: Zed Books, 2001; Shaun Breslin et al. (sud.), *New Regionalism in the Global Political Economy: Theories and Cases*. London & New York, 2002.
- ¹¹ Amitav Acharya, Alastair Johnston (sud.), *Crafting Cooperation: Regional International Institutions in Comparative Perspective*. Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2007.
- ¹² Hans-Henrik Holm, Georg Sørensen, *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War*. Boulder, Westview Press, 1995; Emanuel Adler, Michael N. Barnett (sud.), *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- ¹³ David A. Lake, Patrick Morgan (sud.), *Regional Orders: Building Security in a New World*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997; Etel Solingen, *Regional Orders at Century's Dawn: Global and Domestic Influences on Grand Strategy*. Princeton: Princeton University Press, 1998; Douglas Lemke, *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002; Katzenstein, 2005.
- ¹⁴ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. New York & London: W. W. Norton & Company, 2001.
- ¹⁵ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*. Reading & London: Addison-Wesley, 1979.
- ¹⁶ Mearsheimer, p. 2.
- ¹⁷ „Anarchijos“ sąvoka tarptautinių santykių teorijose nereiškia chaoso ir netvarkos, o nurodo tikros viršvalstybinės valdžios nebuvimą.
- ¹⁸ Padėtis, kai vienos valstybės igyvendinamos priemonės savo saugumui užtikrinti sumažina kitos valstybės saugumą.
- ¹⁹ Mearsheimer, p. 37–52.
- ²⁰ Brantly Womack, Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity, *Journal of Contemporary China*, 13 (39), 2004, p. 351–366, 359–360.
- ²¹ Mearsheimer, p. 35–41.
- ²² Buzan ir Wæver, p. 3, 44.
- ²³ Ten pat, p. 40–53.
- ²⁴ Ten pat, p. 34–46.
- ²⁵ Vokietijos globalių ir regioninių studijų institutas (German Institute of Global and Area Studies, GIGA/ Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien) Hamburge.
- ²⁶ Prys, 2010.
- ²⁷ Ten pat, p. 480–484.
- ²⁸ Ten pat, p. 491.
- ²⁹ Acharya, p. 630.
- ³⁰ Andrew Hurrell, Hegemony, Liberalism and Global Order: What Space for Would-Be Great Powers?, *International Affairs*, 82 (1), 2006, p. 1–19, 5.
- ³¹ Prys, p. 492–493.
- ³² Ten pat, p. 494.
- ³³ Ten pat, p. 495.
- ³⁴ Ten pat, p. 496.
- ³⁵ Ten pat, p. 500.
- ³⁶ Idealiu atveju atitinkanti absoliučios daugumos (50%+1) sąlyga.
- ³⁷ Buzan ir Wæver, p. 56.
- ³⁸ Avery Goldstein, Great Expectations: Interpreting China's Arrival, *International Security*, 22 (3), p. 1997–1998, 36–73, 54.
- ³⁹ Thomas Wilkins, The New 'Pacific Century' and the Rise of China: An International Relations Perspective, *Australian Journal of International Affairs*, 64 (4), 2010, p. 381–405, 393.